

Brdo pri Kranju

Kronika, časopis za krajevno zgodovino, z zadnjo številko nadaljuje z izdajanjem tematskih števil, ki govorijo o preteklosti posameznega kraja ali ustanove.

Tokrat je na vrsti graščina in gospostvo Brdo pri Kranju. To je že drugi državni protokolarni objekt, ki mu je *Kronika* namenila celotno številko. Pred štirimi leti je uredništvo izdalo tematsko številko *Iz zgodovine snežniške graščine*, ki je medtem že pošla in v uredništvu razmišljajo o ponatisu.

Iz zgodovine Brda

Kroniko, ki izhaja že 52 let, izdaja Zveza zgodovinskih društev Slovenije, uredništvo in uprava je na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, njen odgovorni urednik pa je dr. Aleš Gabrič. S tematskimi številkami je uredništvo (če povzamemo urednika Aleša Gabriča iz uvodnika) poseglo v vse konce naše domovine, od Primorske (s primorsko številko leta 1989 in tolminsko številko leta 1994), prek Gorenjske (Bled leta 1984), Dolenjske (Ribnica leta 1982 in Kočevska leta 1995), Štajerske (Maribor leta 1983 in Ptuj leta 1992), do Prekmurja (iz zgodovine Pomurja leta 1991). Dvakrat je tematska številka pogledala v preteklost Ljubljane, v letih 1981 in 2002. Številni krajevno obarvani zborniki, ki izhajajo v zadnjih letih, so postali *Kroniki* neke vrste konkurenca, pri tem pa je treba dodati, da so prispevki v *Kroniki* vendarle visoko strokovni.

Tematska številka o gradu Brdo je bila za uredništvo, kot beremo v uvodniku, "kar precejšen zalogaj", saj obsega kar 181 strani besedila na velikem formatu. Poleg zgodovinarjev

in strokovnjakov njim sorodnih strok so se tokrat pridružili tudi naravoslovci in ljudje, ki so povezani z Brdom, kar zagotavlja vsebinsko zelo raznovrstno številko.

Grad Brdo se, kot je v uvodoma zapisal Iztok Purič, direktor javnega zavoda Protokolarne storitve RS, danes uvršča med najpomembnejše reprezentančne objekte v državi. Temeljno polanstvo javnega zavoda, ki z njim upravlja, je organiziranje in izvajanje gostinskih in nastanitvenih storitev za potrebe protokolarnih in reprezentančnih dogodkov. Zavod mora poleg

gospodarnosti, racionalnosti in funkcionalnosti skrbeti tudi za ohranjanje naravnih in kulturnih znamenitosti tega obsežnega kompleksa.

Danes zavod upravlja z okoli 70 večjimi in manjšimi objekti na skupni površini 520 hektarjev na sedmih lokacijah. Od tega so trije prvega ranga: grad Brdo, grad Strmol in vila Podrožnik. Ena od nalog zavoda je, da objekte predstavi tudi javnosti, da bi njihovo zgodovinsko vrednost približal najširšemu krogu obiskovalcev.

Lastniki skozi zgodovino

Kompleks gradu Brdo je v tej številki predstavljen dokaj izčrпно, saj je objavljenih kar 20 različnih prispevkov. Uvodni članek *Utrinki iz zgodovine Brda* je napisala Lidija Slana. V njem prikazuje kratek pregled lastnikov gradu in gosposčine Brdo pri Kranju od začetka, ko je bila prvič omenjena družina Egkh, ki je zgradila grad, pa vse do konca druge svetovne vojne, ko je bil grad s sestvom nacionaliziran in je postal protokolarni objekt nove države.

Volja po moči, časti in slavi je bila vedno značilna sestavina plemiške zavesti. Na primeru nekaterih članov sorodstveno povezanih rodbin Brd-

Grb baronov Egkh iz leta 1577

skih in Gallengergov, ki sta v 16. in 17. stoletju imeli v lasti grad Brdo, je Maja Žvanut v članku pod naslovom "Čast in hvala vselej dala njim se vaša gnada bo ..." prikazala, na kakšne načine so dosegli družbeno moč in s katerimi sredstvi so vzdrževali videz ter skrbeli za slavo. V času renesanse je moč prinašalo premoženje, pridobljeno na način, ki mu pravimo zgodnjekapitalistični, slavo pa junaštvo v vojni in gradbeni podvigi. Dvesto let pozneje so bili gradbeni podvigi še vedno zelo pomembni za plemičevo (samo)podobo, moč pa so pomenile različne službe v deželi in na dvoru. Velik pomen dobi tudi mecenstvo, zlasti podpora avtorjem pri tiskanju njihovih del, ki so potem v predgo-

2 KRONIKA 52

IZ ZGODOVINE
BRDA PRI KRANJU

vorih slavili svoje pokrovitelje. Gospostvo Brdo je sredi 18. stoletja prešlo v roke baronov Zoisov. Baroni so večinoma živeli v Ljubljani, gospostvo pa so v njihovi odstotnosti upravljali oskrbniki. Iz korespondence med oskrbnikom Martinom Urbančičem in Žigo Zoisom ter iz Urbančičevih navodil za ostarele uslužbence gospostva je Miha Preinfalk pod naslovom "To in nič drugega je volja gospode" izbral nekaj drobcev, ki prikazujejo vsakdanje življenje na Brdu in v okolici ob koncu 18. stoletja.

Žiga Zois na Brdu

Prispevek Alenke Kolšek *Razsvetljenska krajina Žige Zoisa na Brdu* obravnava začetke oblikovane krajine za časa Žige barona Zoisa pl. Edelsteina in njegovega brata Karla v osemdesetih in devetdesetih letih 18. stoletja. Besedilo razčlenjuje ukvarjanje Žige Zoisa z vrtno umetnostjo in krajinskimi izboljšavami posesti. Raziskuje zglede, ki so ga vodili v razmišljanju o krajini in vrtovih. Nekatere nove razsežnosti vrtno zgodovine Brda odpira dodatna preučitev Zoisove korespondence, knjižnice in drugih arhivskih virov, še posebej zemljevida brdske posesti iz leta 1797. V sklepu komentira kasnejše delne spremembe krajinske kompozicije v 19. stoletju ter v času Pavla Karađorđevića pred drugo svetovno vojno, doda pa še pogled na prihodnje urejanje Brda.

Prispevek Nade Praprotnik *Botanični vrt Karla Zoisa na Brdu* obravnava parkovne nasade na Brdu, ki so nastajali v času Žige in Karla Zoisa. Karel Zois je v obdobju od leta 1785 do 1790 na posestvu zasadil tudi alpske rastline, ki jih je prinašal s svojih izletov po gorah. Pomagali so mu najeti domačini. Vrste je dobival tudi iz drugih botaničnih vrtov po Evropi. Njegov botanični vrt velja za prvi alpinum na ozemlju Slovenije.

Na podlagi zapisov v cenilnih elaboratih franciscejskega katastra je želela Alenka Kačičnik Gabrič v svojem prispevku *Gospostvo Brdo v luči franciscejskega katastra* osvetliti kmečko življenje in gospodarsko stanje v prvi polovici 19. stoletja v katastrskih občinah Predoslje, Kokrica

in Kokra, kjer je imelo gospostvo Brdo svoja dominikalna zemljišča. Zapisovalci razmer so kmečko prebivalstvo ocenili kot marljivo, primerjava z nekaterimi drugimi deli Kranjske pa pove, da so Gorenjci v 19. stoletju živeli enako dobro oziroma enako slabo kot drugod.

Rezidenca Josipa Broza Tita

Lidija Slana v prispevku *Vrt v kraljevskem slogu – neuresničene sanje nekega princa* prikazuje najnovejše odkritje načrtov za neobaročno ureditev brdskega parka v času lastništva kneza Pavla Karađorđevića, ki jih je izdelal Georg Potente, znani nemški načrtovalec in urejevalec zgodovinskih parkov in vrtov. Ohranjene so štiri kopije načrtov, ki pa niso bili nikoli uresničeni.

Grad Brdo je bil skupaj s pripadajočim posestvom leta 1947 nacionaliziran in je prešel v last države. Pri

padel je tedanjemu predsedniku Josipu Brozu Titu, ki ga je vse do smrti uporabljal za svojo letno in protokolarno rezidenco. Tito je na Brdu sprejemal številne tuje državnike in diplomate, slovenske in zvezne funkcionarje in različne delegacije. S številnimi zelenimi površinami in lastnim loviščem mu je posestvo Brdo ponujalo tudi obilo možnosti za sprostitev, zato je tu preživel tudi del prostih dni. Bil je njegova zadnja rezidenca, saj je od tam januarja 1980 odšel v ljubljanski Klinični center. Andreja Burja je v prispevku *Obiski Josipa Broza Tita v Sloveniji (1945–1980)* naredila analizo obiskov in prikazala njihovo povezanost in soodvisnost od tedanjega notranje- in zunanjepolitičnega dogajanja.

V besedilu *Arhitektura dvorca Brdo pri Kranju* Gojko Zupan predstavlja stavbni razvoj renesančnega dvorca Brdo od znanih začetkov v 15. in 16. stoletju skozi baročno obdobje in lastnino družine Zois do konca 19. stoletja. Posebej in enakovredno je obravnaval čas velikih prezidav v obdobju kneza Pavla Karađorđevića.

Pod varstvom 496 hektarjev

V prispevku Vesne Bučič *Brdski interierji v preteklosti in sedanjosti* sta predstavljena baročna in klasicistična notranja oprema Brda v lasti baronov Zoisov od druge polovice 18. stoletja do leta 1929. V nadaljevanju so obravnavani arhivsko-dokumentarni interierji kneza Pavla od 1935–1941.

Za časa nemške okupacije o notranjosti gradu ni nobenih podatkov. Po letu 1947 je bilo Brdo opremljeno s stilno opremo iz različnih obdobj.

Slike in plastike v protokolarni rezidenca Brdo tvorijo eno večjih likovnih zbirk pri nas. Predstavil jih je Damir Globočnik. O zbirki kipov na Brdu piše Gojko Zupan, o grajskih prepogah pa Gregor Moder. Tkano in vezeno stensko preprogo v dvorcu Brdo je predstavila Marjeta Ciglenečki.

Gozdove posestva Brdo je prikazal Franci Jagodic. Od 496 hektarjev velikega kompleksa Brdo, ki je v današnji podobi oblikovan leta 1972, je 380 hektarjev gozda. Z njimi na podlagi odloka upravlja Javni gospodarski zavod protokolarne storitve Republike Slovenije. Za gozdove Brda je značilna izjemna poudarjenost estetske, biotopske, turistične, raziskovalne in lovogospodarske funkcije ter bogata sestava drevesnih vrst. Isti avtor je predstavil tudi ribogojstvo, rišništvo, lovstvo in konjerejo na Brdu.

Popis rastlin in živali na Brdu je prikazal Iztok Geister. V večletni raziskavi je bilo ugotovljeno 782 vrst rastlin in 989 vrst živali. Od teh so na slovenske rdeče seznime kot močno ogrožene uvrščene ena rastlina in 24 živali. Na koncu Silvester Gabersček piše o neuresničnem Muzeju na prostem na Brdu, Ida Gnilišak o čebelnjaku na Brdu, Roman Nahtigal pa o hotelu Kokra. Kot vidimo, je tematska številka *Kronike*, ki je namenjena predstavitvi zgodovine Brda pri Kranju, res raznolika in izčrpna.

Karl Zois